

УДК 1:37.011

DOI [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2021-2\(27\)-124-131](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2021-2(27)-124-131)

Гальченко Максим,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-8151-530X>

Ковальов Олександр,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0002-1743-2366>

ПОСТМОДЕРНА КОНЦЕПЦІЯ ОСВІТИ ЗИГМУНТА БАУМАНА

Анотація.

Статтю присвячено концепції освіти відомого соціолога та філософа Зигмунта Баумана. Учений розглядає освіту в умовах соціальних трансформацій Постмодерну – епохи, яку він називає «плинною сучасністю». Модерна освіта адаптувала особистість до соціального порядку, натомість

особливістю «плинного» Постмодерну є мінливість і неможливість побудови логічного обґрунтування під час вибору життєвих стратегій. Умовою адаптації індивіда до життя стає швидкість. Це формує «швидке споживання» освіти та загрожує принципам фундаментальної освіти, інтелектуальним ідеалам вченості й академічної свободи, а також можливою втратою освітніх цілей. Так, З. Бауман вважає, що освіта перебуває в кризі, водночас вона є засобом виходу з кризи, оскільки її місія – підготовка індивіда до життя та формування ним життєвих стратегій, які уможливають його адаптацію до нової соціальної реальності.

Ключові слова: Зигмунт Бауман; освіта; вища освіта; суспільство споживання; плинна сучасність; філософія освіти.

Зигмунт Бауман (1925–2017 рр.) – польський і британський соціолог та філософ, постмодерний соціальний мислитель, відомий своїми концепціями «плинних модерностей» та «індивідуалізованого суспільства», а також дослідженнями проблем індивіда, ідентичності, голокосту, капіталізму, консьюмеризму, міжкультурної взаємодії, мобільності, глобалізації, етики тощо. Важливе місце в дослідженнях З. Баумана займають нагальні проблеми освіти, які висвітлені у його статтях, монографіях, бесідах та інтерв'ю. На думку З. Баумана, сучасність характеризується глобальними кризами інститутів та філософій, зокрема кризою освіти. Остання відбувається на тлі значної соціальної трансформації, яку науковець концептуалізує за допомогою двох антиномічних англійських термінів – «solid» та «liquid». «Solid» – «сталій», «твердий», «незмінний»: таким був етап класичної модерності. У цей період людина здобувала освіту лише один раз і на все життя, проте темп застарівання знань був набагато нижчим, ніж зараз, як і глобальна мобільність робочої сили. Нині ми живемо в епоху «liquid modernity» – епоху «плинної», «текучої» сучасності. Це епоха «індивідуалізованого» суспільства зі швидким темпом застарівання знань, високим рівнем соціальної динаміки, глобальною мобільністю освічених працівників, невизначеністю, а також гнучкістю та мінливістю всього, що нас оточує. Досягнення найбільш амбітної цілі освіти – підготовки до життя – в епоху «плинної сучасності» ускладнюється. Постмодерна концепція З. Баумана пропонує неординарний і гострий погляд на ті проблеми, які доводиться долати сучасним освітнім системам та інституціям. Як соціолог, З. Бауман фокусує увагу на соціальному середовищі, у якому функціонує освіта, і яке висуває до неї низку вимог, з якими їй потрібно впоратися. Водночас, як мислитель, З. Бауман звертає увагу на те, що в основі кризи освіти є занепад філософських концептів, світоглядних наративів та інтелектуальних візій, які виникли в добу Модерну. Така позиція перегукується з позиціями інших видатних європейських постмодерністів – Ж.-Ф. Ліотара, А. Бадью, Р. Дебре тощо. Дослідник піддає сміливій критиці те, як освіта пристосовується до нових реалій. Наприклад, він критикує «бюрократизацію» та «споживання» освіти, занепад інтелектуальних цінностей, відмову від фундаментальної вченості на користь навчання окремим технічним навикам тощо. Підхід З. Баумана до освіти в контексті осмислення соціальних та епохальних умов її функціонування є предметом філософсько-освітніх дискурсів, які описують виклики, що ставить перед освітою сучасність. Актуально зупинитися на визначальних положеннях цієї концепції.

Базовими джерелами для статті є праці З. Баумана. Вітчизняним дослідникам відомі чотири українських переклади його праць: «Етика постмодерну» [1], «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» [2], «Плинні часи. Життя в добу непевності» [3] та «Моральна сліпота: втрата чутливості у плинній сучасності» [4]. Ці праці важливі для відображення концепції «плинної модерності» (або «плинної сучасності») З. Баумана, але його візія освіти повною мірою відображається і в роботах, які нині не перекладені українською мовою, а саме: стаття «Освітні виклики плинно-сучасної ери» [5], книги бесід «Про освіту. Розмови з Рікардо Мацео» [6], «Освіта та міжкультурна ідентичність. Діалог між Зигмунтом Бауманом та Августином Портертою» [7], а також працями «Стан кризи» [8] та «Індивідуалізоване суспільство» [9].

Концепція освіти З. Баумана стала предметом багатьох досліджень, з-поміж яких варто виокремити ряд праць Ш. Беста, а особливо – книга «Зигмунт Бауман про освіту в плинній

сучасності» [10]. Також під час аналізу джерел доцільно враховувати результати дослідження М. Оксенгейма («Плинна освіта» [11] та «Вища освіта в плинній сучасності» [12]), І. Тернер («Плинне навчання: постмодерна етика Баумана та освіта» [13]). До наведеного варто додати, що українські дослідники також звертаються до концепцій З. Баумана: наявні публікації, здебільшого присвячені різним аспектам його теорій глобалізації та індивідуалізованого суспільства; у деяких випадках цитують окремі положення науковця в контексті дослідження проблем освіти. Проте доцільно доповнити ці дослідження концептуалізовано викладеними головними ідеями філософії освіти З. Баумана.

Отже, **мета** статті полягає в тому, щоб висвітлити основні концептуальні положення постмодерної концепції освіти в умовах «плинної сучасності» Зигмунта Баумана.

Для цілісного викладу теми ми пропонуємо виокремити три концептуальні напрями дослідження освіти згідно з З. Бауманом. По-перше, це дослідження становища освіти в постмодерну епоху. У цих дослідженнях З. Бауман акцентує вплив соціального середовища на освіту та описує те, чим відрізняється освіта «плинної сучасності» від попередніх модерних освітніх проєктів. По-друге, науковець досліджує вищу освіту в контексті суспільства споживання: він говорить про «споживання університетів» як ознаку властивого пізньому капіталізму консьюмеризму, що може приводити до втрати освітніх цілей. І з цього випливає третій аспект бауманівської концепції – усвідомлення того, що освіта перебуває у кризі, зумовлений викликами сучасності, проте водночас освіта є й засобом виходу з кризи. Розглянемо більш детально вищезазначені ключові аспекти освітньої концепції З. Баумана.

1. *Становище освіти в умовах «плинної сучасності».* Оскільки З. Бауман – соціальний мислитель, то для нього освіта важлива не лише з точки зору змісту, а й з точки зору соціального середовища, в якому вона функціонує. Адже освіта потрібна для адаптації особистості. Щоб детально описати цей процес, З. Бауман виокремлює три ступеня освіти, називаючи їх відповідно «первинною», «вторинною» та «третинною» освітами. Перші два ступеня він розглядає в антропологічній перспективі, а третій ступінь асоціює з трансформаціями освіти в умовах реальності, яку він називає «постмодерніті» (тобто «пост-сучасність»). Під час викладу своєї візії З. Бауман спирається на концепцію відомих антропологів і соціальних дослідників М. Мід та Г. Бейтсона.

«Первинна» освіта («протоосвіта», «навчання першого ступеню») – це безпосередній процес передачі знань, який існує у будь-якому суспільстві – однаково, чи це передача знань від батьків до дитини, чи від вчителя до учня, чи від досвідченого фахівця початківцю. Поняття «первинна освіта» акцентує на змісті знань, але зміст не існує сам по собі: він обов'язково доповнюється «вторинною» освітою («навчання процесу навчання»). Остання є соціальним процесом: для того, хто навчається, важливо не лише засвоїти зміст знань, а зрозуміти, як ці змісти можуть бути використані в соціальному середовищі. «Вторинна освіта» набувається в процесі «первинної». Вона не усвідомлюється учасниками процесу, однак є необхідною і важливішою за первинну, оскільки без неї, на думку З. Баумана, первинна освіта «приведе до висушування і закріплення розуму, до втрати здатності орієнтуватися в новій або просто неочікуваній ситуації» [9, с. 156]. Вторинна освіта фактично вчить розуміти соціально встановлений порядок речей і пристосовуватися до нього.

Проте в сучасному світі порядок змінюється. Сучасність продукує те, що З. Бауман називає «шизофренічною особистістю» [9, с. 157]. Це – постмодерністська метафора (її вживали такі філософи, як Ф. Джеймсон, Ж. Дельоз та ін.), що апелює не до «шизофренії», а до властивості сучасному суспільству суб'єктивізації соціального хаосу, в умовах якого свідомість індивіда стає «сплутаною», оскільки не має чітких зовнішніх орієнтирів у постійному інформаційному безладі. Інакше кажучи, світ людини – невизначений, а тому в неї самої немає і не може бути чіткого стандарту «нормальності», стабільності, визначеності. Це і спричиняє формування так званої шизофренічної особистості, для якої властивим є стан сплутаності думок, відмови від активних дій, бажання «плисти за течією». Вона не може діяти інакше, оскільки не знає, який

спосіб дії є «нормою», адже «норма» в постмодерному світі фактично відсутня. Згідно з З. Бауманом, такий стан властивий для епохи «пізньої модерності», «надмодерності», «постмодерності» – періоду, коли не існує певних «рамочок» або «зразків», на які можна орієнтуватися [9, с. 157]. Так постає проблема з «вторинною» освітою: вона не може адаптувати індивіда до соціального порядку, оскільки соціальний порядок не є чітко встановленим і стабільним: він мінливий. Науковець наголошує: «будь-яка позиція, зіштовхуючись з якою можна було б вчинити логічні дії при виборі життєвих стратегій: роботи, професії, партнерів, моделей поведінки й етикету, уявлень про здоров'я та хвороби, гідних цінностей і перевірених шляхів їх набування, – усі такі позиції, які дозволяли колись стабільно орієнтуватися в світі, видаються тепер нестійкими» [9, с. 157]. Тому і виникає «третинна освіта» – це вміння «не пристосовуватися» до певного порядку, точніше – порушувати порядок, позбуватися звичок, відмовлятися від будь-чого сталого.

Оскільки в умовах «плинної сучасності» сталості та порядку не існує, швидкість пристосування до нових умов стає основною умовою адаптації індивіда до життя. Отже, як стверджує З. Бауман, «третинна» освіта – «той різновид освіти, у якій успадковані нами освітні установи, народжені й сформовані в сум'ятті властивого модерності впорядкування, навіть не знають, як підійти, причому цей різновид такий, що теорія освіти, що відображає амбіції часів модерності та їх інституційні втілення, може дивитися на неї лише з сумішню розгубленості та жаху, як на прояв патології або як на ознаку шизофренії, що розвивається» [9, с. 159]. Отже, щоб зрозуміти особливості сучасної освіти, необхідно розуміти «плинну» сучасність, у якій, за З. Бауманом, все «тече і розмивається» [5, с. 15], а світ «змінюється так швидко, що *homo sapiens*, тварина, що навчається *par excellence*, не може більше покладатися на стратегії, які досягаються через досвід навчання, не кажучи вже про ті, що походять від традиційних цінностей або мудрості. Надлишок інформації, що не використовується, створює перенасичення. Коли рівень насичення досягається, то накопичення перестає бути ознакою добробуту і стає небажаним» [5, с. 5].

Отже, у постмодерну епоху індивід починає критично ставитися до освітніх моделей та інститутів, створених Модерном, оскільки «плинна сучасність» вимагає «плинної освіти» [11]. Прикладом такого критичного ставлення у З. Баумана стає університет, який індивід «плинної сучасності» намагається «споживати», а не «проживати».

2. «Споживання» освіти в добу пізнього капіталізму. Сучасне суспільство – це «суспільство споживання». Це також капіталістичне суспільство, а, отже, те, яке ґрунтується на «формальній раціональності» (М. Вебер), «макдональдизації суспільства» (Дж. Рітцер), на тейлоризмі тощо. Логіка пізнього капіталізму зорієнтована на ідеї управління, ефективності та контролю. Це – бюрократична логіка, яка використовувалася у сфері підприємництва, але сьогодні глобально проникає у сферу освіти. Цю проблему З. Бауман часто обговорює, зокрема у бесіді з Л. Донскісом, викладеній у праці «Моральна сліпота. Втрата чутливості в плинній сучасності». Так, Л. Донскіс стверджує: «Можливо, логіка швидкого споживання та миттєвої реакції дала змогу сформуватися критерію ефективності на фабриках, майстернях, компаніях і магазинах індустріальної ери. Однак ця логіка, перенесена в університети та навчальні інститути постіндустріальної та інформаційної епохи, стає гротеском і абсурдом. Зазначається, що результату можна досягти лише в нескладних системах, або працюючи на рівні «популярної» освіти. Але по-справжньому велика вченість, фундаментальні проєкти й ті гуманітарні та соціальні науки, що змінюють світ ідей, не можуть (на відміну від прикладних технологій чи популярних теорій) бути розвинуті швидко і віддаватися швидкому споживанню, просто тому що їх базис поєднується зі школами думки та з самокоригованим процесом, який не може бути завершеним за день або два» [4, с. 136]. Зигмунт Бауман погоджується з цією позицією.

Отже, до університету в епоху швидкого споживання ставляться як до індустрії швидкого споживання. Освіта в них стандартизується так само, як стандартизується виробництво та випуск продукту на фабриці. Процес «бюрократизації» освіти, занепокоєність яким неодноразово підкреслює З. Бауман у різних бесідах та інтерв'ю, виступає процесом обмеження академічної свободи на користь соціального контролю освітніх інституцій. Це відрізняється від

традиційного підходу до освіти, згідно з яким знання було центром освітніх інституцій завдяки національно-державній опорі на легітимацію знання, керівні принципи чи основоположні цінності та інтелектуальну культуру загалом [9, с. 162]. Соціальні, культурні та політичні трансформації поставили під загрозу традиційну роль університетів як інституцій знання та академічної свободи. Почали лунає навіть запитання про те, чи переживуть університети XXI століття в тій формі, у якій вони існували: адже «як самостійність, так і місце університетів та освіченості як такої перебувають сьогодні під питанням» [9, с. 162].

Таке становище, на думку З. Баумана, зумовлене декількома причинами. По-перше, інформаційною: у сферах формування ієрархій «відомість замінила славу, публічна відомість витиснула наукові дипломи, і тому процес не стільки контролюється, скільки проштовхується структурами, що спеціалізуються на управлінні громадською увагою» [9, с. 163]. Проте в такій ситуації університети змушені змагатися з іншими організаціями, які не мають такого ж розвиненого рівня вченості, проте мають досвід публічного просування. Другою причиною є плінність модерності. Через постійну технічну революцію швидкість застарівання знань дуже висока, і тому швидка професійна підготовка безпосередньо на робочому місці стає більш бажаною, ніж тривала освіта в університеті. Фундаментальною першопричиною цієї ситуації є особливість епохи Постмодерну: «усе, що зробили університети за останні 900 років, мало сенс або при орієнтації на вічність, або в межах доктрини прогресу; модерні ж позбавила від першої, тоді як постмодерні знецінила другу» [9, с. 167]. Відтак, ми знову повертаємося до неминучих змін постмодерної освіти у зв'язку з масштабними соціальними трансформаціями, які полягають в тому, що модерне ставлення до освіти та модерні моделі освіти (зокрема, університети), перебувають у кризі, що має соціальні причини. Поняття «кризи» виявляється масштабним і нетривіальним: це не тимчасова «перерва» в некризовому стані, а ознака епохи.

3. *Криза освіти.* У своїй праці «Стан кризи» З. Бауман розглядає кризу як окреме фундаментальне явище епохи, що характеризується невизначеністю та необізнаністю щодо напрямку, в якому розвиватимуться будь-які події [8, с. 7]. Криза не обмежується певною сферою людської діяльності. Поняття кризи мислитель розглядає досить масштабно: для нього криза освіти – це «криза успадкованих інститутів та філософій» [9, с. 161], на його думку «кризою епохи постмодерніті вражені всі усталені інститути згори до низу» [9, с. 161]. Причинами кризи є низка нових соціальних явищ, які не були відомі модерним освітнім інститутам. У висновках до опублікованих посмертно діалогів З. Баумана щодо освіти його співрозмовник Агостіно Портера описує загрози, що виникають у зв'язку з «глобалізацією, релігійним плюралізмом і побудовою ідентичності в плюралістичному, мультикультурному суспільстві», у якому є такі ризики, як «забруднення, неолібералізм, становлення бюрократичних спільнот, у яких превалює процес, ефективність і порядок над мораллю, відповідальністю, турботою про інших. У результаті зростає дезорієнтація щодо правил, цінностей і моделей взаємодії: зменшення стабільних зв'язків і можливості впоратися з конфліктами, фрустрацією і стресом» [7]. Отже, усі зазначені явища є факторами, які впливають на освіту.

Проблема кризи освіти полягає в тому, що освіта не може досягти (або їй складно досягнути) своєї мети в умовах соціальної реальності, яка помітно змінилася і продовжує змінюватися останніми десятиліттями. Ціль освіти для мислителя є чітко визначеною. Наведемо формулювання цілей освіти за З. Бауманом, які досить виразно розкривають його бачення кризи освіти. Перше формулювання науковець наводить у праці «Індивідуалізоване суспільство»: «Підготовка до життя – це вічне і незмінне завдання будь-якої освіти – має насамперед означати розвиток здатності співіснувати в сучасному світі з невизначеністю і двозначністю, з різноманітністю точок зору і відсутністю нездатних помилятися і гідних довіри авторитетів; прищеплення терпимості до відмінностей і готовності поважати право бути відмінними; укріплення критичних і самокритичних здатностей і мужності, необхідних для прийняття відповідальності за свій вибір і його наслідки; вдосконалення здатності “змінювати рамки” і протистояти спокусі втечі від свободи з причини тієї болісної невизначеності, яку вона приносить разом з новими і незвіданими радощами» [9, с. 174].

Друге визначення цілей освіти З. Бауман описує у праці «Моральна сліпота. Втрата чутливості в епоху плинної сучасності», стверджуючи, що «місія освіти, з того моменту, як вона була артикульована античністю під іменем *paideia*, була, залишається, і, можливо, буде залишатися довго – готувати новоприбулих до суспільства, до життя в суспільстві, у яке вони готуються увійти. У такому випадку освіта (включаючи університетську освіту) тепер зустрічається з найбільш глибокою і найбільш радикальною кризою в історії, багатій на кризи: така криза вражає не лише ту чи іншу частину успадкованих або набутих шляхів дії та реакції, але саме її *raison d'être*. Від нас тепер очікують, що ми підготуємо молодь до життя у світі, який (на практиці, навіть якщо не в теорії) робить саму ідею «бути підготовленим» (що означає адекватно навченим і кваліфікованим, готовим не бути заскоченим зненацька подіями та тенденціями, що змінюються) недійсною» [4, с. 142].

У праці «Про освіту» З. Бауман додає до визначення постмодерності ще один «інгредієнт» – мультикультуралізм. Оскільки модерні принципи «вторинної освіти» будувалися на ідеї адаптації до соціального середовища, то головними засадами модерних моделей освіти були асиміляція та спілкування. На їх місце прийшли явища «міксофілії» та «міксофобії» – формування міжкультурних спільнот, які не прагнуть до взаємодії з іншими спільнотами, не намагаються з ними змішуватися, не прагнуть асимілюватися чи спілкуватися. Коли зростає глобальна мобільність робочої сили, люди змінюють місце роботи й опиняються в новому середовищі, але замість того, щоб стати його частиною, утворюють власні спільноти [6]. Це також є ознакою плинності сучасності та наводить З. Баумана на думку про те, що для «плинної сучасності» все «стає історією» задовго до того, як перетвориться на потребу чи звичку [6, с. 4]. Ця плинність закладена в усіх аспектах життя: дослідник наводить приклади будинків, які сьогодні заборонено будувати, допоки не буде отримано дозвіл на їх знесення по завершенню терміну їх експлуатації. Усе, що нас оточує, розраховано не на вічність, а на тимчасовість. Сучасна цивілізація відчуває плинність і сама формує ставлення до всього з точки зору його завершення. «Привид вітає над мешканцями плинно-модерного світу і над всіма їх працями та творіннями: привид надмірності. Плинна сучасність – це цивілізація надмірності, надлишку, відходів та утилізації відходів» [7, с. 16]. Проте намагання пристосуватися до такої плинності суперечить самій сутності освіти.

Отже, враховуючи вищезазначене можна констатувати, що в сучасному світі через кризу модерності досягати власних цілей в освіті стає складно. Необхідні нові моделі освіти, які відповідають соціальним умовам «плинної сучасності». На думку З. Баумана, освіта не лише опиняється перед епохальними викликами – вона сама є відповіддю на ці виклики. Коли усталений стан речей змінюється в невизначеному світі «плинної сучасності», освіта має готувати людину до життя. Сформовані модерном освітні інституції постають перед викликами «суспільства споживання», яке прагне споживати освіту. Це становить загрозу ідеалам вченості та фундаментальним знанням. Проте вони є необхідними, адже основою кризи, згідно з думкою науковця, є «криза інститутів та філософій». Світоглядна криза не може бути розв'язана простими «технічними» рішеннями. Вона вимагає цілісного фундаментального підходу, а також світоглядного – формування відповідної філософії освіти для «плинної сучасності». Бачення З. Бауманом окремих аспектів освіти перед викликами сучасності слугує перспективою для подальших досліджень.

Використані літературні джерела

1. Бауман З. Етика постмодерну / З. Бауман. – Київ : Port-Royal, 2006. – 329 с.
2. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман. – Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.
3. Бауман З. Плинні часи. Життя в добу непевності / З. Бауман. – Київ : Критика, 2013. – 176 с.
4. Бауман З. Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності / З. Бауман, Л. Донскіс. – Київ : Дух і літера, 2014. – 280 с.

5. Bauman Z. Educational Challenges of the Liquid-Modern Era / Z. Bauman // Diogenes. 2003. – No. 50 (1). – P. 15–26.
6. Bauman Z. On Education. Conversations with Riccardo Mazzeo / Z. Bauman, R. Mazzeo. – Cambridge : Polity Press, 2013.
7. Bauman Z. Education and Intercultural Identity. A Dialogue between Zygmunt Bauman and Agostino Portera / Z. Bauman; ed. by R. Mazzeo. – London : Routledge, 2012. – 280 p.
8. Bauman Z. State of Crisis / Z. Bauman, C. Bordoni. – Cambridge : Polity Press, 2014. – 164 p.
9. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман. – М. : Логос, 2005. – 390 с.
10. Best Sh. Zygmunt Bauman on Education in Liquid Modernity / Sh. Best. – London: Taylor & Francis Group, 2021. – 176 p.
11. Oxanham M. Liquid Education / M. Oxanham. – London : King's College, 2012. – 440 p.
12. Oxanham M. Higher Education in Liquid Modernity / M. Oxanham. – New York : Routledge, 2013. – 242 p.
13. Turner E. "Liquid Learning": Bauman Postmodern Ethic and Education / E. Turner. – Bristol : University of Bristol, 2007. – 368 p.

References

1. Bauman, Z. (2006). *Etyka postmodernu [Ethics of the postmodern]*. Kyiv, 329 p. [in Ukrainian].
2. Bauman, Z. (2008). *Hlobalizatsiya. Naslidky dlya lyudyny i suspilstva [Globalization. Consequences for man and society]*. Kyiv, 109 p. [in Ukrainian].
3. Bauman, Z. (2013). *Plynni chasy. Zhyttya v dobu nepevnosti [Current times. Life in a time of uncertainty]*. Kyiv, 176 p. [in Ukrainian].
4. Bauman, Z., & Donskis, L. (2014). *Moralna slipota. Vtrata chutlyvosti u plynniy suchasnosti [Moral blindness. Loss of sensitivity in current times]*. Kyiv, 280 p. [in Ukrainian].
5. Bauman, Z. (2003). Educational Challenges of the Liquid-Modern Era. *Diogenes*. No. 50 (1). P. 15–26.
6. Bauman, Z., & Mazzeo, R. (2013). On Education. Conversations with Riccardo Mazzeo. Cambridge.
7. Bauman, Z., Mazzeo R. (ed.) (2012). Education and Intercultural Identity. A Dialogue between Zygmunt Bauman and Agostino Portera. London, 280 p.
8. Bauman, Z., & Bordoni, C. (2014). State of Crisis. Cambridge, 164 p.
9. Bauman, Z. (2005). *Individualizirovannoye obshchestvo [Individualized society]*. Moscow, 390 p. [in Russian].
10. Best, Sh. (2021). Zygmunt Bauman on Education in Liquid Modernity. London, 176 p.
11. Oxanham, M. (2012). Liquid Education. London, 440 p.
12. Oxanham, M. (2013). Higher Education in Liquid Modernity. New York, 242 p.
13. Turner, E. (2007). "Liquid Learning": Bauman Postmodern Ethic and Education. Bristol, 368 p.

Halchenko Maksym, Kovalov Oleksandr

ZYGMUNT BAUMAN'S POSTMODERN CONCEPT OF EDUCATION

Summary.

The article discusses the concept of education of Zygmunt Bauman – famous sociologist and philosopher. The researcher considers the influence of social conditions of education in the era, which he calls "liquid modernity". This is the state of society in times of late capitalism, which is characterized by variability, uncertainty, global mobility and superfluidity. Modern education has adapted the individual to the social order, while the feature of the "liquid" Postmodern is the variability of the social order, which makes it impossible to form any logical action for choosing life strategies. The condition of adaptation of the individual to life is speed: the individual has to reject the formation of needs and habits in order to survive in the world of quick changes. This leads to the "fast consumption" of education, for example, Zygmunt Bauman characterizes "the consumption of university" as a sign of consumerism inherent in late capitalism. The reason is "bureaucratic logic", which

transfers management methods of efficiency and control from factories and stores to educational institutions, treating them as a “liquid industry”. This threatens the principles of basic education, intellectual ideals of learning and academic freedom, and can lead to the loss of educational goals. The crisis of education rises as a result of Postmodern social transformations. According to Zygmunt Bauman, education is at the same time a means of overcoming the crisis, because education is entrusted with the mission of preparing the individual for life and forming life strategies that will enable him to adapt to social reality.

Keywords: *Zygmunt Bauman; education; higher education; consumer society; liquid modernity; philosophy of education.*

Стаття надійшла до редколегії 22 листопада 2021 року